

Vrijzinnige Gemeente 9 juni 2024
Psalm 119 – De afspraak
Toespraak Franck Ploum

1.

Europa brengt haar stem uit. Wij mochten als Nederland donderdag aftrappen. Europa, dat vredesproject visionair begonnen vol waarden als solidariteit en ‘nooit meer oorlog’. En nu, eerder het toneel van verdeeldheid, eigen land eerst en mensen van buiten niet welkom. Via onze stem hebben we, hoe beperkt en hoe abstract wellicht ook mening kunnen laten horen en zo kan wat wij vinden meegenomen worden in de afspraken die gemaakt worden. Of we onze zin krijgen is een andere vraag, maar we hebben recht van spreken, als we zijn gaan stemmen. Ik kwam op sociale media een mooie foto tegen van een Duitse jongen op de fiets, hij droeg een T-shirt met daarop de tekst: *Europese verkiezingen: Stemmen is als tandenpoetsen, doe je het niet, dan wordt het bruin.*

Politiek bruin, wij weten allemaal wat dat betekent. Misschien kunnen we het niet helemaal tegenhouden, het is ook tendens, een teken van deze tijd helaas. Zoals ook onze eigen regering straks blauw-bruin van kleur zal zijn. Maar het is en blijft belangrijk dat wij onze stem laten horen, in en buiten verkiezingen. Zo hebben we, hoe klein ook, inspraak in de afspraken die gemaakt worden en versterken we het geluid tegen de verdeeldheid en de uitsluiting in.

2.

In het hart van de Bijbel staan honderdvijftig indringende gebeden. Beter bekend onder de naam psalmen. Ze kenmerken zich door klagen, smeken en vertrouwen enerzijds, en dank en lofzang anderzijds. De psalmen vallen vaak op door hun onorthodox taalgebruik. Ze schuwen de grove woorden niet, maken ruim baan voor verwensingen, vervloeken de vijand en zelfs God moet het ontgelden, wordt aangeklaagd. Ze zijn opdringerig en dwingen God om te luisteren.

In tegenstelling tot veel andere gebeden zijn de psalmen meestal niet mooi gecomponeerd, maar verwoorden ze wat recht uit het hart komt. Niets menselijks is de psalmen vreemd, ze trekken zich niets aan van sociale, politieke of maatschappelijke correctheid, ze zijn verdichting van de diepste gevoelens van de mens. ‘Hoe lang laat u mij nog links liggen!?’ ‘Hoe lang moet ik deze ellende nog doorstaan?!’ ‘Hoe lang gaat de triomftocht van mijn vijanden nog duren?!’ Dat zijn de vragen die in de psalmen gesteld worden door de biddende mens. Vragen die te maken hebben met eigen ervaringen, teleurstellingen, pijn en wanhoop. Tegelijk zijn het de vragen van ieder mens, toen en van ons nu. Het zijn dus gebeden van een individueel mens, intiem en persoonlijk, die niet voorbijgaan aan een collectieve ervaring. Wij komen er allemaal in voor, dat wil zeggen: ieder van ons kan zich erin herkennen. Net als bij het lezen van een goed boek, of het kijken naar een goede film, kan het je zo maar overkomen dat je ontdekt: dit gaat over mij!, dit ben ik. Mijn leven, mijn verhaal is al gekend nog voor ik werd geboren.

Tegelijkertijd hebben de psalmen ook iets afstandelijks en gaan ze niet over ons, niet meer over ons. De hardheid, de godsbeelden, de God der natie, de afschuwelijke straffen die opgevoerd worden tot in het zoveelste geslacht, ze stoten ons af, doen pijn aan onze oren,

vinden – gelukkig – geen voedingsbodem meer in onze geloofsbeleving. Maar toch... zet de TV aan of ga op het internet en je herkent ze onmiddellijk, want ze zijn er nog. De ploerten en schenders die hun strikken zetten. Ze zijn levend en wel, ook in onze wereld. In hun afstandelijkheid gaan ze dus ook over ons, over ons in deze duistere wereld.

3.

Psalm 119 is de langste psalm van de 150 en bestaat uit 22 gedichten van elk 8 verzen. Het Hebreeuwse alfabet bestaat uit 22 letters en elk gedicht opent met een van deze letters en dat geldt vervolgens voor alle 8 verzen in dat gedicht. Het is dus een stevig doordachte literaire compositie. Toch mist deze psalm de hardheid en het schuren zoals zojuist beschreven. Het is eerder een voortkabbelend murmelen en overdenken dan een vurig betoog of een aanklacht.

Niet voor niets wordt door sommige theologen en literatuurcritici beweerd dat psalm 119 niet alleen de langste psalm is maar ook verreweg de saaiste literaire compositie ooit. Waar gaat die lange psalm, over? Je zou kunnen zeggen dat in dit werk intimiteit en leven volgens de Thora bij elkaar komen. Sterker nog: de relatie tussen god en mens wordt uitgedrukt naarmate de mens er in slaagt te leven volgens de Thora. *‘Psalm 119 gaat over een goedwillend mens die geraakt is door de woorden van de Thora - en niets liever wil dan die woorden ter harte nemen en volbrengen. Maar de voortdurende vraag is of de mens dit wel kan volbrengen’* (Huub Oosterhuis).

4.

Een centraal begrip in psalm 119 is De Afspraak. De mens hoopt en verlangt er naar De Afspraak te onderhouden. Voor de schande behoed te worden dat niet te doen. Over welke Afspraak gaat het dan? In Exodus 24 wordt beschreven hoe God bij de Sinai een verbond sluit met het volk. Kennelijk zijn de leefregels die Mozes van God ontvangen heeft niet voldoende. Of moeten we het anders zeggen: kennelijk wil deze God meer dan alleen eenzijdig allerlei opdrachten, opgaven en regels meegegeven waaraan de mens zich dient te houden. God zoekt wederkerigheid, wil relatie aangaan. In de leefregels zit kennelijk een vraag opgesloten: willen jullie meedoen? Zien jullie het zitten je hier aan te houden. Kunnen we daar afspraken over maken, bindende afspraken?

‘heel de gemeente antwoordt eenstemmig,- ze zeggen: al de woorden die de Ene heeft gesproken zullen we doen!’ (Exodus 24,3 – Naardense vertaling) Zo staat er dan te lezen.

Oosterhuis vertaalt ‘De Afspraak’. In gangbare vertalingen is er sprake van Wet of Regels of Verbondseisen. Maar De Afspraak geeft veel meer de relatie weer waarvan in Exodus sprake is en die in psalm 119 zo expliciet wordt uitgewerkt. Opvallend is dat het gebruik van het begrip Afspraak in deze niet nieuw is. We vinden het ook al terug in een bijbelvertaling uit de jaren zeventig van de vorige eeuw: in de nog steeds ongeëvenaarde Woord voor Woord kinderbijbel van Karel Eykman.

‘God heeft ons vrij gemaakt. Houd je aan die God. En dat betekent ook: houd van de mensen. De vraag is nu of jullie dit willen. Als jullie het niet willen, kan het niet.’ Toen zei het hele volk: ‘Ja, hier willen wij aan meedoen’. En dat is de eerste grote afspraak geworden tussen God en de mensen. Ze hebben ermee ingestemd en dat maakt het tot een eerlijke afspraak die van twee kanten komt.

Een eerlijke afspraak die van twee kanten komt. Over deze afspraak gaat het in psalm 119. Er kan alleen sprake zijn van innerlijke verbinding, van intimiteit, van relatie wanneer het van twee kanten komt en wanneer beide kanten er mee instemmen. Intimiteit luistert nauw in onze dagen, en dat is maar goed ook. Nu gaat de intieme relatie tussen God en mens natuurlijk niet over een fysieke intimiteit, alhoewel sommige visioenen van mystici anders doen vermoeden, maar ook de bijbel vraagt voortdurend aandacht voor de relatie, de intimiteit tussen God en mens. Is die nog zuiver? Ben je nog bereid je aan de Afspraak te houden? *'Behoed mij voor de schande mij niet aan De Afspraak te houden'* (Psalm 119, 22), verhoopt de psalmist. Kennelijk is het niet zo'n simpele afspraak die hier aan de orde is. Karel Eykman hertaalde al: Dat je vasthoudt aan God en dat betekent dat je van de mensen houdt. Wie die mensen zijn staat in de wederzijdse afspraak te lezen: zij die onrecht wordt aangedaan, die leven in armoede, die worden uitgebuit. Dat is niet altijd even makkelijk. In de bijbelse traditie zijn het vooral de profeten die mensen er voortdurend aan moeten herinneren dat dit gegeven 'part of the deal' is, er onlosmakelijk bij hoort. En dat je daar als mens, als volk, 'ja' tegen hebt gezegd.

5.

De inhoud van De Afspraak wordt in de psalm veelal weergegeven als 'Woord'. We weten inmiddels dat het Hebreeuwse *Dabar* – dat wij vertalen als *woord* – meer betekent dan een gesproken of geschreven woord. Het betekent *woord en daad*. Als in het scheppingsverhaal: *'God sprak: licht, en het licht geschiedde'* (Genesis 1,3). Zeggen en doen zitten opgesloten in 'Woord'. Van dat woord spreekt de psalmist als zijnde *'raad en ruimte, vreugde en verademing'* (Psalm 119,24) maar *'als een lamp voor mijn voeten. Licht op mijn weg.'* (Psalm 119,105).

Een Joodse Rabbi zegt tegen zijn leerlingen: *'Om het woord te kennen moet je helemaal binnengaan in het woord.'* *'Hoe kan dat nou', vraagt een leerling, 'als je volwassen bent kunt je toch niet in het*

Woord binnengaan?' De rabbi antwoordt: *'Over iemand die zichzelf groter waant dan het Woord spreken wij niet.'* (Martin Buber – Chassidische vertellingen).

In de Bijbel wordt niet alleen *gesproken* over de relatie tussen God en mens en hoe het Woord daarin werkt, maar wordt het Woord ter sprake gebracht als *een ruimte* waarin je als mens kunt binnengaan. Het gaat om woorden waarin je kunt wonen.

De Afspraak behelst dus woorden die een leefklimaat scheppen en die levenskansen bieden, niet alleen voor jezelf maar ook voor anderen. Uit de intimiteit tussen God en mens, die innerlijk beleefd kan worden, komen dus woorden voort die uiterlijk waargemaakt dienen te worden: woorden als: doe recht, heb lief, wees solidair, ben naaste van de minste mens.

De Afspraak maakt je eigen leven leefbaar en tegelijk de aarde bewoonbaar. Daarom moeten we steeds opnieuw onze stem laten klinken. Die afspraak naar voren brengen, omdat het een afspraak is die veelal tegen de tijdgeest ingaat en mensen niet wil verdelen maar verbinden, niet wil uitsluiten maar verenigen. Laten we mensen zijn van de afspraak van vrede en solidariteit.

Zeg amen – zo moge het zijn.